

İbn Meymun'un Astrolojiye Dair Görüşleri Maimonides' Views on Astrology

• Yasin MERAL^a

^aAnkara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü,
Dinler Tarihi ABD,
Ankara, Türkiye

Received: 26.08.2022
Accepted: 12.09.2022
Available online: 25.10.2022

Correspondence:
Yasin MERAL
Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü,
Dinler Tarihi ABD,
Ankara, Türkiye
yasinmeral1979@gmail.com

ÖZ Orta Çağ Yahudi âlimleri arasında astrolojiye karşı olumlu yaklaşanlar olduğu gibi karşıt tavır alanlar da mevcuttur. İbn Meymun, Orta Çağ Yahudi âlimler arasında astrolojiye karşı en sert tavır alan isimlerin başında gelmektedir. Ona göre astroloji putperestlikle ilişkili bir çabadır. İbn Meymun'un bir diğer endişesi de gök cisimlerinin insan kaderi üzerinde etkili olduklarına inanmanın özgür irade düşüncesine zarar vermesidir. Bu açıdan bakıldığında, astrologların gök cisimlerinden bilgi devşirmeleri ve buradan hareketle insanların kaderlerini belirlemeleri hem Tanrı düşüncesine zarar vermekte hem de insanların özgür iradelerini ortadan kaldırmaktadır. İbn Meymun'a göre astrologların gök cisimlerinden tılsımla bilgi devşirdiklerine dair bütün iddiaları putperestlik uygulamalarından başka bir şey değildir. Ayrıca iddia ettikleri şeylerinde bir temeli ve esası bulunmamaktadır. Diğer taraftan ona göre gök cisimlerinin insan kaderi üzerinde etkisi olduğunu kabul etmek Tanrı'nın peygamber ve kutsal kitap göndermesinin anlamı olmadığına inanmak demektir. Zira insanlar gök cisimleri tarafından belli eylemleri yapmaya sevk ediliyorlarsa bu durumda Tanrı'nın onlara emir ve yasaklar koymasının bir anlamı kalmamaktadır. İbn Meymun ayrıca astroloji ve astronomi arasında ayırım yapmakta ve astronominin gerçek manada bir ilim dalı olduğunu, astrolojinin ise boş ve yalandan ibaret olan bir meşgale olduğunu ifade etmektedir. Bu çalışmada, İbn Meymun'un astrolojiye dair görüşleri bir bütün halinde işlenecek ve onun bu karşıt tavrının arkasında yatan sebepler ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Astroloji; putperestlik; özgür irade; sihir; gök cisimleri

ABSTRACT Among the Jewish scholars of the Middle Ages, there are those who have a positive attitude towards astrology as well as those who have an opposing attitude. Maimonides is one of the names who took the harshest attitude towards astrology among the medieval Jewish scholars. According to him, astrology is an endeavor associated with idolatry. Another concern of Maimonides is that believing that celestial bodies have an effect on human destiny harms the idea of free will. From this point of view, the fact that astrologers gather information from celestial bodies and determine the fate of people based on this both harms the idea of God and eliminates people's free will. According to Maimonides, all the claims of astrologers that they gathered information from celestial bodies with talismans are nothing but practices of idolatry. In addition, there is no basis or basis for what they claim. On the other hand, according to him, accepting that celestial bodies have an effect on human destiny means believing that it is meaningless for God to send prophets and holy books. Because if people are driven to do certain actions by celestial bodies, then it is meaningless for God to place orders and prohibitions on them. Maimonides also distinguishes between astrology and astronomy and states that astronomy is a real science, while astrology is an empty and false occupation. In this study, Maimonides' views on astrology will be handled as a whole and the reasons behind his opposing attitude will be tried to be revealed.

EXTENDED ABSTRACT

Man's interest in celestial bodies is probably on par with human history. One of the efforts that emerged as a result of this interest is astrology. Astrology is a profession that believes that celestial bodies have an effect on the character and destiny of man. This nomenclature is formed from the Greek words *astro* meaning star and *logos* meaning knowledge. As in every nation, there is an interest in astrology among the Jews. Information and warnings about celestial bodies, which even entered the sacred texts from very early times, show that the subject is not only an intellectual activity, but also has a theological sense. However, with the effect of living together with other nations, it is seen that Jews are also very enthusiastic about believing in the influence of celestial bodies on human destiny. Among these, passages in the Talmud can be given as an example. Dozens of examples in the Talmud actually acknowledge the influence of celestial bodies on human destiny. However, it is emphasized that the Jews are not under the influence of celestial bodies. Among the Jewish thinkers of the Middle Ages, there are scholars who have a positive attitude towards astrology as well as those who have an opposite attitude. Among the Jewish scholars, Abraham bar Hiyya and Abraham ibn Ezra are among the scholars that approach astrology positively and even see it as a necessary and useful branch of science to be trained by the Jews. In opposition to astrology, Maimonides takes the first place. Maimonides makes the most harsh statements against astrology among Jewish scholars. Scattered in his works, Maimonides describes those who are interested in astrology as stupid and this effort as empty and false. Maimonides also wrote a letter containing his views on astrology in response to a letter sent to him from France. In this letter, he emphasizes that astrology cannot be considered a branch of science and that it has no basis. The author, who distinguishes between astronomy and astrology, states that astronomy is a real science, but astrology is an empty effort. Two main concerns seem to lie behind Maimonides' harsh attitude towards astrology. These; anxiety of falling into idolatry and the harm of free will. According to Maimonides, attributing power to celestial bodies and claiming that they influence the destiny of people can lead to idolatry. Because, while astrologers make claims about the fate of people, they say that they gather information from celestial bodies and direct people in this direction. As a result, people make their marriages, business lives and travels according to astrological calculations. This way of life will harm the idea of God and Maimonides claims that those who lead such a life should be punished. According to Maimonides, believing in astrology is also contrary to the idea of free will. If the celestial bodies had an effect on the destiny of man, then there would be no point in God's sending prophets and scriptures. On the other hand, if people are forced to live in a certain direction by the celestial bodies and they can't resist it most of the time, then it makes no sense for God to establish a divine law by giving orders and prohibitions and saying "do these things and not do those". Based on all these, Maimonides characterizes astrology as a dangerous endeavor, contrary to the Jewish religion and the Torah. In this article, Maimonides' views on astrology will be discussed first in the context of idolatry and free will, and then his philosophical rejection of astrology will be analyzed.

İnsanlık tarihi boyunca yıldızlar gizem kaynağı olmuşlardır. Zaman içerisinde tapınma objeleri haline gelen yıldızlar, kadim medeniyetlerde birçok bilginin de kaynağı olarak görülmüşlerdir. Filozoflar ve ilim adamları, astronomi ile astroloji arasında keskin bir ayrım yapmışlardır.¹ Özellikle Meşşai ekolü takip eden filozoflar için astronomi değerli bir ilim dalyken astrolojinin ilim olarak kabul edilmesi söz konusu değildir. Astronomi, gök cisimlerinin bütün hareketlerini, dizilişlerini, onlardan hareketle mevsimler, zaman dilimlerini, güneş ve ay tutulmalarını hesaplama ilmi olarak bilinmektedir. Astroloji ise yıldızlar aracılığıyla gelecekte bilgi edinme anlamında kullanılmaktadır. Yıldızların konumları, birbirleriyle oluşturdukları şekiller, günün hangi saatinde ne kadar etkin oldukları gibi pek çok bilgi bir araya getirilerek bunun üzerinden bir kanaate ulaşılmaktadır. Bu bilgiler uyarınca da seyahate çıkma, savaş başlatma, düşün yapma, akit gerçekleştirme vs. gibi pek çok olay karara bağlanmaktadır. Kişinin doğumu esnasında gök cisimlerinin konumunun, onun kaderine tesir edeceğine dair inanç astrolojinin en temel inanışlarından biridir. Buradan hareketle burç yorumları yapılmakta ve kişinin karşılaşacağı muhtemel iyi veya kötü olaylar tahmin edilmektedir.

Orta Çağ'da dünya üzerindeki Yahudi nüfusunun çoğu İslam dünyasında yaşamıştır. Dolayısıyla İbn Meymun başta olmak üzere Yahudi âlimler de astronomi ve astrolojiyi İslam dünyasındaki tercüme ve telif Arapça eserlerden öğrenmişlerdir. İslam dünyasında astronominin temel kullanım alanı, kible

¹ İslam felsefi kaynaklarında astronomi için felekiyyât, ilm-i nücüm, ilm-i nücüm-i ta'limî, sînâat-i nücüm, sînâat-i tencüm, ilm-i hey'e, ilm-i hey'eti'l-âlem gibi isimlendirmeler kullanılmaktadır. Yıldızların ve burçların hareketlerinden gayba dair işaretler çıkarmak veya kişilerin karakterlerini belirlemek ise *ilm-i ahkamî'n-nücüm* olarak bilinmektedir ki bu da astrolojiye tekabül etmektedir.

yönünün tespiti, ibadet vakitlerinin belirlenmesi, hac ve ramazan gibi önemli zaman dilimlerinin sağlıklı bir şekilde bilinmesinde karşımıza çıkmaktadır. Emeviler döneminden itibaren gök cisimlerinden daha ilmî manada yararlanma adına Emeviye camisinin yanında muvakkithane kurulmuştur. Abbasiler döneminde ise bu çabalar daha sistematik bir hal almıştır. Bunda özellikle Yunan, Sasani ve Hint kaynaklarının Arapçaya çevrilmesi etkili olmuştur. Harun Reşid (ö. 809) döneminde Arapçaya tercüme edilen Batlamyus'un *Almagest (el-Mecisti)* isimli eser, İslam astronomisini en çok etkileyen eser olmuştur. Halife Memun'un 830 yılında Beytu'l-Hikme'yi kurmasıyla birlikte bu çalışmalar daha da hızlanmıştır.²

Yahudi geleneği içerisinde astrolojiye olumlu bakarak aktif bir biçimde meşgul olanlar olduğu gibi mesafeli veya tamamen karşıt olan düşünürler de mevcuttur. Astrolojiye dair muhtemelen en olumlu yaklaşım, Abraham bar Hiyya (ö. 1136) ve Abraham ibn Ezra'ya (ö. 1167) aittir. Abraham bar Hiyya, astrolojinin meşru ve değerli bir ilim dalı olduğunu ve Yahudilerin bu ilimle meşgul olmaları gerektiğini, hatta bunun bir sorumluluk olduğunu düşünmektedir. Astrolojiye dair en sert tavır ise İbn Meymun'dan gelmektedir. İbn Meymun, astrolojiyi boş bir çaba olarak görmekle kalmayıp aynı zamanda tehlikeli bir yol olarak betimlemektedir. Yahudi kaynaklarında ise burçların insanlar üzerinde etkilerinin olduğuna dair genel bir kanaat göze çarparken, İsrailoğullarının herhangi bir burcun etkisi altında olmadığı vurgulanmaktadır. Bu çalışmada önce İbn Meymun'un eserlerine serpiştirilmiş vaziyette bulunan irili ufaklı astroloji değerlendirmeleri bir araya getirilerek düşünürün astrolojiyle ilgili kanaatleri bir bütün olarak yorumlanacaktır. Ardından da İbn Meymun'un Fransa'daki Yahudi âlimlere gönderdiği astrolojiye dair mektup ele alınacaktır. Araştırmada özellikle İbn Meymun'un astrolojiye dair neden bu kadar sert tavır aldığıın arka planı ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır.

PUTPERESTLİK VE ÖZGÜR İRADE AÇISINDAN ASTROLOJİNİN REDDİ

İbn Meymun, Orta Çağ Yahudi âlimler arasında astrolojiye hiçbir şekilde kredi vermeyen nadir isimlerden birisidir. İbn Meymun, astrolojiye farklı açılardan karşı çıkmaktadır. Bunlardan ilki, astrolojiyle putperestlik arasındaki ilişkidir. İkinci husus da astrolojinin özgür irade düşüncesine ters olmasıdır. İbn Meymun'un astrolojiye karşı çıkmasının sebeplerinden biri de astrolojinin kendi içerisinde tutarlı ve sistemli bir bilim dalı olmayışıdır.³ İbn Meymun, astrolojinin saçma ve aptalca düşünceleri iddia eden bir sapkınlık olarak görmektedir. Bir başka yerde de İbn Meymun, astrolojiyle meşgul olan insanların kendilerini bilge gördüklerini fakat onların hikmetten uzak aptal insanlar olduklarını belirtmektedir.⁴

İbn Meymun, göksel cisimlerin dünya üzerindeki tabiat hadiselerine etki ettiklerini belirtmektedir. Bu noktada filozofların hemfikir olduklarına değinen müellif, filozofların oluş-bozuluş âlemindeki yönetim ve düzenlemelerin, feleklerden feyz eden kuvvelerle gerçekleştiğine inandıklarına dikkat çekmektedir. Bu çerçevede ay küresi suyun, güneş küresi ateşin, yıldızlar havanın, sabit yıldızlar küresi de arzın muharriki olarak görev yapmaktadır.⁵

² Seyfettin Kaya, *Orta Çağ İslam Dünyasında Astronomi, Astroloji ve Gözlemevleri*, Selenge Yayınları, İstanbul 2021, s. 11-17.

³ Tzvi Langermann, "Maimonides' Repudiation of Astrology", *Maimonidean Studies*, ed. Arthur Hyman, Yeshiva University Press, New York 1991, c. 2, s. 133-136.

⁴ İbn Meymun, *Şerhu'l-Mişna*, Sanhedrin, 10:1.

⁵ İbn Meymun, *Delâletü'l-Hâirîn*, 2:10, 12.

İbn Meymun'un astrolojiye karşı sert tavrının arkasında yatan en temel sebep, astrolojinin putperestlikle olan ilişkisidir. İbn Meymun, astrolojiyi bir ilim dalı olarak kabul etmeyerek bu ilimle uğraşmayı sadece zaman kaybı değil, aynı zamanda tehlikeli görmektedir. O, astrolojiyi dönemin mevcut astronomi bilgisi açısından çürütmeye çalışmaktadır. Ona göre astrologlar, bazı yıldızların faydalı bazısının ise zararlı olduğunu iddia ederler. Diğer taraftan aynı astrologlar bir feleğin bir parçasının falanca yıldızla uyumlu olduğunu, bir başka yıldızla da zıt olduğunu savunurlar. İbn Meymun, bu iddiayı Farabi-İbn Sina düşüncesinde yaygın bir düşünce olan her bir kürenin değişmeyen tek bir cisimden oluştuğu bilgisinden hareketle eleştirmektedir.⁶ Ona göre tek bir cisimden oluşan bu kürelerin aynı anda hem fayda hem de zarar vermesi fiilen mümkün değildir. İbn Meymun, ayrıca Sabiilerin bazı hurafelerinden bahsetmektedir. Buna göre, falanca faydalı yıldız ona muvafık gelen falanca yere geldiğinde falanca özelliklerde bir suret oluşur, bu suret vesilesiyle de menfaat celbedilir. Zarar kaynağı falanca yıldız da ona zıt olan falanca yere geldiğinde falanca özelliklere ait bir suret oluşur ve bu suret vesilesiyle de zararlar defedilir. Yine yıldızların yükselmesi sırasında onlara dua ve secde etmek, onlar için buhur yakmak gibi faaliyetler de falanca yıldızın zararlarından kurtulmaya falanca yıldızın da menfaatlerinin celbetmeye vesiledir. İbn Meymun, bütün bu düşüncelerin hiçbir temeli olmayan putperest inanışları olduğuna dikkat çekmektedir.⁷

İbn Meymun, putperestlerin tılsım inanışlarına da detaylı yer vermektedir. Tılsımın, burçların belirli dizilişlerle belirli etkilerinin olduğuna dair bir inanç olduğunu naklederek bunu eleştirmektedir. Burçlarla ilgili çelişkili betimlemelerin varlığına dikkat çeken müellife göre bu tür betimlemeler yalandan ibarettir.⁸ Putperestlerin inanışına göre güneş, Zodyak'ın dereceleri arasında belli bir dereceye gelince, o burca/dereceye atfettikleri şekle benzer bir tılsım oluşur. Böylece onlar, bu şekle ait güçlerin ve ona atfedilen eylemlerin kendilerine ifşa olacağını umarlar. Bunu elde etmek için de o tılsıma tütsü yakarlar, ona dua ederler, güneş o dereceye girdiğinde onu överler.⁹

Gerçek manada filozofların tılsımlara inanmadıklarını, bilakis onlarla ve etkilerine inananlarla alay ettiklerini belirten İbn Meymun, bununla birlikte insanlardan birçoğunun tılsımların cazibesine kapıldığını ve gerçek sandığından yakınmaktadır. Yahudiler arasındaki dürüst ve salih insanların bile sırf Tevrat yasakladığı için bu işlerin haram olduğu fakat haddizatında bunların doğru şeyler (*umûr sahîha*) olduğunu zannettiklerini naklederek onları eleştirmektedir. İbn Meymun'a göre bütün bu tılsım iddiaları boş ve yalan şeylerdir (*umûr bâtile kâzibe*).¹⁰ İbn Vahşiyye'ye atfedilen *el-Filâhatu'n-Nebatiyye* isimli eserden alıntı yapan İbn Meymun, eski dönemdeki putperestlerin belli meyve ve bitkileri çürümeye bıraktıklarını, sonra güneşin belirli burç üzerine gelmesini beklediklerinden bahsetmektedir. Onlar meyve veren bir ağaç diktiklerinde, o ağacın etrafına bu çürümüş şeyi serpmektedirler. Zira onların inanışına göre bu çürümüş şey bir ağacın yanında bulunursa, ağaç hızlıca büyür ve çok hızlı bir şekilde meyve verir. İbn Meymun, bu putperestlik uygulamasından dolayı Yahudilikte, dikildiği andan itibaren ağaçların ilk üç yılda verdiği meyvelerin yenilmesinin haram kılındığını belirtmektedir.¹¹

⁶ Farabi ve İbn Sina'nın, gök cisimleriyle ilgili düşüncelerine dair geniş bilgilendirme için bkz. Ömer Faruk Erdoğan, *Felek'in Felsefesi*, Çizgi Kitabevi, Konya 2019, s. 101-154.

⁷ İbn Meymun, *Şerhu'l-Mişna*, Avoda Zara, 4:7. Feleklerin farklılıklarına dair bkz. İbn Meymun, *Delaletü'l-Hairin*, 2:19.

⁸ İbn Meymun, *Şerhu'l-Mişna*, Avoda Zara, 3:3.

⁹ İbn Meymun, *Şerhu'l-Mişna*, Avoda Zara, 3:1.

¹⁰ İbn Meymun, *Şerhu'l-Mişna*, Avoda Zara, 4:7.

¹¹ İbn Meymun, *Delâletü'l-Hâirin*, 3:37.

İbn Meymun, gök cisimlerine kudret atfetmenin ve tazimde bulunmanın putperestliğin kökeni olduğunu iddia etmektedir. O, Enoş¹² zamanında insanoğlunun büyük bir hata yaptığını ve Enoş'un kendisinin de hata yapanlar arasında olduğunu öne sürmektedir.¹³ İbn Meymun'a göre onların hataları şöyle düşünmeleri idi:

“Tanrı dünyayı yönetmek için yıldızları ve felekleri yarattı, onları en yüksek noktaya yerleştirdi, onurlandırdı ve huzurunda hizmet eden görevliler kıldı. Bu yüzden de onları tesbih etmek, yüceltmek ve onurlandırmak yararlıdır. Tanrı'nın yücelttiklerini ve onurlandırdıklarını yüceltmek ve onurlandırmak kutsal olanın (Tanrı'nın) isteğidir. Bu durum kralın, hizmetkârlarının ve huzurunda bulunanların onurlandırılmasını istemesine benzerdir.”¹⁴

İbn Meymun, böyle bir hatalı düşüncenin neticesinde insanların yıldızlar için tapınaklar inşa etmeye, kurbanlar sunmaya, onları yüceltmeye ve önlerinde eğilmeye başladıklarını aktarmaktadır. Ona göre hata içerisinde olan bu insanlar aslında kendilerine göre Tanrı'yı tazim etmeye çalışıyorlardı. Putperestliğin aslında Tanrı'nın rızasını kazanmak isterken hatalı bir düşünceden hareketle ortaya çıktığını dile getiren İbn Meymun, o dönemin putperestlerinin “Bu yıldızdan başka Tanrı yoktur” demediklerini bilakis hepsinin tek Tanrı'yı bildiklerini fakat bu tür tapınma usullerini Tanrı'nın rızası olarak gördüklerini iddia etmektedir.¹⁵

İbn Meymun, putperestlerin arasından daha sonra yalancı peygamberler çıktığını ve insanlara “Falanca yıldız ya da bütün yıldızlara tapın”, “Ona kurban sunun, libasyon¹⁶ yapın, tapınak inşa edin, kadınlar, çocuklar ve geri kalan avam için bütün insanların secde etmesi amacıyla onun suretini yapın” şeklinde emirler verdiğini aktarmaktadır. İbn Meymun, insanların suret yapmalarının da nasıl ortaya çıktığından bahsetmektedir. Buna göre yalancı peygamberler, kendi zihinlerinde bir suret oluşturarak bunu insanlara aktarmış ve onlara bunun vahiy esnasında kendisine bildirilen falanca yıldızın sureti olduğunu söylemişlerdir. İnsanlar da kendilerine bildirilen sureti tapınaklara, ağaçların altına, dağların zirvelerine ve tepelere inşa etmişlerdir. Durum bununla da kalmamış, ardından insanlar bir araya gelerek bu suretlere secde etmeye başlamışlardır. Yalancı peygamberlerin bununla da kalmayarak bu suretler hakkında “Bu suret, fayda ve zararın kaynağıdır. Bu nedenle de ona tapmak ve ondan korkmak yararlıdır” diyerek yönlendirme yaptıklarını belirten İbn Meymun, rahiplerin de onlara “Bu surete tapmak çoğalmanızı ve başarılı olmanızı sağlayacaktır”, “Bunları yapın” ya da “Şunları yapmayın” dediklerini nakletmektedir. Daha sonra bir yıldızın, feleğin ya da meleğin kendileriyle konuştuğunu iddia eden başka yalancıların çıktığına dikkat çeken müellif, onların da tapınma usulleriyle ilgili başka yalancılar uydurduklarını nakletmektedir. Zaman içerisinde bütün insanlık arasında bu uygulamaların yayıldığını belirten İbn Meymun, putperest rahipler ve bilgelerin, suretleri yapılan yıldızlar ve feleklerden başka Tanrı olmadığını düşünmeye başladıklarını belirtmektedir. Öyle ki bu suretler, yıldızlar ve feleklerin onuruna onların görünümünde yapılmaktaydı. İbn Meymun'a göre Hanok, Metuşelah, Nuh, Sam ve Ever gibi dünyadaki birkaç kişi haricinde Tanrı, hiç kimse tarafından tanınmaz ve bilinmezdi.¹⁷

İbn Meymun, gök cisimlerinin zamanla tanrılaşma ve artık Tanrı'nın adının unutulma sürecinin bütün dünya üzerinde iyice yerleşmesinden sonra bu düşüncenin ilk olarak ciddi manada İbrahim

¹² Âdem'in torunu olan Enoş'tan Tekvin Kitabı, 4:26 ve 5:6-11 bölümlerinde bahsedilmektedir.

¹³ Babil Talmudu, Şabat, 118b.

¹⁴ İbn Meymun, Mişne Tora, Hilhot Avoda Zara, 1:1.

¹⁵ İbn Meymun, Mişne Tora, Hilhot Avoda Zara, 1:1.

¹⁶ Libasyon, bir ilahı onurlandırmak için ilahın heykelinin ya da mabedinin bulunduğu mekânda yere şarap, zeytinyağı, kan, su, süt vs. gibi sıvıları dökmek suretiyle gerçekleştirilen ritüel için kullanılan bir tabirdir.

¹⁷ İbn Meymun, *Delâletü'l-Hâirin*, 2:39.

tarafından sorgulandığını belirtmektedir. İbrahim'in, gece gündüz kâinatı tefekkür ettiğini belirten İbn Meymun, onun feleğin bir yönetici olmaksızın yönlendirilmesinin her zaman nasıl mümkün olduğunu ve kendi kendine dönemeyeceğine göre kimin onu döndürdüğünü merak ettiğini belirtmektedir. İbrahim'in herhangi bir hocasının olmadığına dikkat çeken müellif, onun Ur Kasdim'de aptal putperestler arasında çakılıp kaldığına dikkat çekmektedir. İbrahim'in de çocukken ailesiyle birlikte bu tanrılara taptığından¹⁸ bahseden İbn Meymun, onun çok ciddi bir arayış içerisinde olduğunu ve sürekli bu durumu sorguladığını ifade etmektedir. Nihayetinde İbrahim, tek bir Tanrı olduğunu anlamıştır. Bulduğu bu Tanrı, feleği yöneten, her şeyi yaratan bir varlıktır ve mevcudat arasında ondan başka bir Tanrı yoktur. İbrahim bu düşünceye ulaştığında, insanların yıldızlara ve suretlere tapmak suretiyle büyük bir hatanın içerisinde olduklarını fark etmiş ve bu düşünceyle mücadele etmiştir.¹⁹

Yukarıda özetlenen görüşlerinde İbn Meymun, putperestliğin çıkışının Tanrı'yı tazim etme düşüncesinin yanlış bir şekilde yorumlanmasına bağlamaktadır. Burada konumuzu asıl ilgilendiren husus ise gök cisimlerini onurlandırmanın Tanrı'yı tazim adına tercih edilen bir yöntem oluşudur. Zaman içerisinde bu durum doğrudan gök cisimlerinin putlaştırılmalarına kadar varmıştır. İbn Meymun'un astrolojiyle ilgili endişesinin temelinde de gök cisimlerine kudret atfetmek ve Tanrı'nın ikinci plana atılması tehlikesi yer almaktadır.

İbn Meymun, *Delâletü'l-Hâirîn*'de astroloji ve putperestlik ilişkisini yine İbrahim üzerinden anlatmaktadır. İbn Meymun, İbrahim'in putperest Sabiiler²⁰ arasında yaşadığını, onların yıldızlara taptıklarını, güneşi en büyük yıldız olarak en büyük ilah mertebesinde gördüklerini, İbrahim'le aklî olarak baş edemediklerinde önce hapse attıklarını sonra da Babil'den sürdüklerini aktarmaktadır. Ona göre Sabiiler, güneş için altından ve ay için de gümüşten putlar diktiler. Yıldızlar için madenleri ve bölgeleri taksim edip hepsi için tapınaklar inşa ettiler. Yıldızların bu putlara kuvvetlerini aktıttıklarını, böylece onların konuşup aklettiklerine inandıklarına değinen İbn Meymun, bunun bazen ağaç için de yapıldığını dile getirmektedir. Buna göre bazen bir ağaç, bir yıldız adına dikilir ve söz konusu yıldızın ruhunun o ağacın üzerine aktığına inanılırdı. Buradan hareketle İbn Meymun'a göre Tevrat'taki ağaçlar, taşlar ve diğer bazı uygulamalarla ilgili birçok yasağın gerekçesi putperestlik uygulamalarını ortadan kaldırmaktır.²¹

İbn Meymun, astroloji ile putperestlerin sihir uygulamaları arasında da ilişki kurmaktadır.²² O, astroloji ve sihirin bir ilim dalı olarak görülmemesini ve saygı duyulmamasını tavsiye etmektedir. Ona göre bu çerçevede yapılan bütün uygulamalar, putperest uygulamaları olup yalan ve aldatmacadır. Putperestlerin, peşlerinden gitmeleri için bunlarla yeryüzündeki Yahudi olmayan insanları kandırdıklarını dile getiren İbn Meymun'a göre, Yahudilerin böyle saçmalıklara çekilmeleri ve onların bir değeri olduğunu zannetmeleri uygun değildir. O, bu konuda "Yakup soyuna yapılan büyü tutmaz; İsrail'e karşı kehanet etkili olmaz (Sayılar, 23:23)" ve "Ülkelerini alacağınız uluslar falcıların, kâhinlerin öğüdüne kulak verirler. Ama Tanrı'nız Rab buna izin vermiyor (Tesniye, 18:14)" pasajlarını delil olarak kullanmaktadır. İbn Meymun'a göre astroloji ve büyü sözlerine inanıp zihninde bunların doğru ve bilgece sözler olduğunu varsayan, fakat bununla birlikte Tevrat'ın onları yasakladığını düşünen kimse

¹⁸ İbrahim, putlara taptığı için pişmanlık duymuştur. Bkz. Bereşit Raba, 39:8.

¹⁹ İbrahim'in Tanrı'yı ne zaman tanıdığına dair farklı rakamlar verilmektedir. Bkz. Bereşit Raba, 64:4.

²⁰ İbn Meymun'un eserlerinde geçen Sabiiler, putperest Harranilerdir. Harranilerin, Halife Me'mun (ö. 218/833) döneminde Sabiiler olarak isimlendirilmeye başladıkları görülmektedir. Bkz. Şinasi Gündüz, *İslam ve Sâbilik*, Hikav Yayınları, İstanbul 2018, s. 51-59.

²¹ İbn Meymun, *Delâletü'l-Hâirîn*, 3:29.

²² İbn Meymun'un astroloji kökenli büyüye dair görüşleri için ayrıca bkz. Dov Schwartz, *Studies on Astral Magic in Medieval Jewish Thought*, Brill, Leiden 2005, s. 27-54.

aptal ve geri zekâlıdır ve zekâları gelişmemiş kadın ve çocuklar zümresinden kabul edilir. Hikmet ve akliselim sahiplerinin bu tür meşgalelerin kesin kanıtlarla Tevrat'ta yasaklandığını bildiklerine dikkat çeken müellif, bütün bu sözlerin geri zekâlıları cezbeden ve bütün hak yolları terk etmelerine sebep olan boş ve saçma sözler olduğunu belirtmektedir.²³

İbn Meymun, burada da astroloji ve sihir türü meşgalelerin putperestlerin adetleri olduğuna dikkat çekmektedir. Bu çerçevede İbn Meymun'un bu konudaki hassasiyeti, bu uygulamaların basit birer meşgale olmaktan öte dinin esasına zarar veren ve Tanrı inancını tehlikeye atan çabalar olmasıdır. İbn Meymun, sihir işlerinin her halükarda yıldızların gözlemlenmesi aracılığıyla yapıldığına değinmektedir. Putperestlere göre, belirli bir bitki, belirli bir yıldızta tahsis edilmiştir. Aynı şekilde onlar, her hayvanı ve her madeni de belirli yıldızlara nispet etmişlerdir. İbn Meymun, putperestlerin uygulamalarına dair şu açıklamaları yapmaktadır:

“Yine onların iddiasına göre, sihirbazların yapmış olduğu fiiller, belli yıldızlara ibadet olup yıldızlar bu fiillerden, sözlerden ve tüsülerden hoşnut olurlar; bundan dolayı yıldız, onların istediği şeyleri yapar. Şeriatın tüm amacı ve etrafında dönüp durduğu nokta, putperestliği sona erdirmek, onun izlerini silmek ve yıldızlardan herhangi birisinin, insanların mevcut halleri konusunda fayda ya da zarar verebileceği tahayyülünü ortadan kaldırmak olunca, -zira bu görüşler yıldızlara ibadet etmeye sevk eder- tüm sihirbazların öldürülmesi zorunlu olarak gereklidir. Çünkü sihirbazlar şüphesiz ki putlara tapanlardır.”²⁴

Burada görüldüğü üzere, İbn Meymun Tevrat'taki yasakları putperestliğin kökünün kazınması için özel bir amaca mebni olduğuna inanmaktadır. Bu çerçevede putperest uygulamaların belirli bir bölümü de gök cisimleriyle ilgilidir.

İbn Meymun, bir diğer yerde de falcıyı “Bireylerin astroloji haritasına bakarak “Falanca gün kötüdür”, “Falanca gün iyidir”, “Şu şu işleri yapmak için falanca gün uygundur”, “Falanca yıl ya da ay, şu konu için kötüdür” diyerek şanslı zamanları tahmin etmeye çalışan kişi olarak tanımlamaktadır. Falcılık yapmanın yasak olduğunu ifade eden müellif, astrolojik hesaplamalardan dolayı bir faaliyette bulunan ve astrologlar tarafından belirlenen zamana göre seyahatlerini ve işlerini ayarlayan kimsenin kırbaçlanacağına hükmetmektedir. Bu konuda “Falcılık yapmayacaksınız (Levililer, 19:26)” pasajını delil gösteren İbn Meymun, doğrudan falcılık yapmadığı halde, kendisini izleyenlere harikalar yaptığını düşündürten ve onların gözlerini boyayan kişilerin de bu kapsama sokularak kırbaçlanacağı öne sürmektedir.²⁵

İbn Meymun'un astrolojiye yönelik tavrının altında yatan bir diğer temel gerekçe, astrolojinin özgür irade düşüncesine zarar vermesidir. O, gök cisimlerinin insan yaşamı üzerinde etkili olduğuna inanılması durumunda dini ibadet ve uygulamaların hepsi boşa düşeceğini ve bunun özgür iradeye ters olduğunu belirtmektedir.²⁶ O, bu konuda şu ifadelerle yer vermektedir:

“Tanrı, bir kimsenin dürüst veya kötü olacağına hükmetseydi ya da astrolojiye inanan çoğu aptalın zannettiği gibi temel doğası/mizacı, insanı herhangi bir belirli davranış şekline, düşünce tarzına, bir haslete ya da bir eyleme göre düzenleyen bir özellik olsaydı, insanın yaratılışının başlangıcından itibaren hakkında hüküm verilseydi veya doğası onu kurtulamayacağı belirli bir niteliğe çekseydi, bu durumda Tanrı, peygamberler vasıtasıyla “Bunu yap”, “Bunu yapma”, “Davranışını iyileştir” ya da “Kötülük peşinden koşma” gibi ifadelerle bize nasıl emrederdi? Bütün bu şartlar altında, Tevrat'ın tamamına ne gerek var? Hangi hükme veya adalet

²³ İbn Meymun, Mişne Tora, Hilhot Avoda Zara, 11:16.

²⁴ İbn Meymun, *Delâletü'l-Hâirîn*, 3:37.

²⁵ İbn Meymun, Mişne Tora, Hilhot Avoda Zara, 11:8-9.

²⁶ Langermann, “Maimonides' Repudiation of Astrology”, s. 148-152.

duygusuna göre kötüye ceza, dürüste ödül verilecek? “Tüm dünyanın yargıcı adil yargılamayacak mı? (Tekvin, 18:25).” Şaşırarak şöyle dememelisin: Bir kişi istediği her şeyi yapacak ve yaptıklarından da sorumlu olacak, bu nasıl olur? Yaratıcı'nın izni ve isteği olmadan bu dünyada herhangi bir şeyin olması mümkün müdür? Nitekim bu konuda “Rab ne isterse yapar, göklerde, yeryüzünde... (Mezmurlar, 135:6)” denilmiştir. Her ne kadar amellerimizden sorumlu olsak da bil ki her şey onun isteğiyle meydana gelmektedir. Peki, bu nasıl olacak? Yaratıcı, ateş ve hava (elementlerinin) yukarı doğru yükselmesini, su ve toprağın aşağıya inmesini, feleklerin belirli bir yörüngede dönmesini ve dünyanın diğer tüm mahlûkatının onun istediği âdet üzere yaşamasını arzu etmiştir. Tanrı, benzer şekilde insanın da özgür iradeye sahip olmasını ve bir yere çekilmeden veya zorlanmadan eylemlerinden sorumlu tutulmasını istedi. Böylece Tanrı, insanın Tanrı'nın verdiği aklıyla yapabileceği her şeyi kendi iradesiyle yapmasını arzu etti. Bu nedenle, insan eylemlerine göre yargılanır. Eğer iyilik yaparsa ona ihsanda bulunulur. Eğer kötülük yaparsa, ona kötü muamele edilir.”²⁷

Burada görüldüğü üzere İbn Meymun, astrolojiye inananları aptal olarak nitelemektedir. O, gök cisimlerinin insanların hayatlarını yönlendirdiklerine dair iddiaları reddetmektedir. Onun bu konudaki temel gerekçesi, bu düşüncesinin insanın özgür iradesine ters olması ve bunun sonucunda da nübüvvet kurumunun anlamını yitirmesidir. Zira peygamberler aracılığıyla Tanrı, insanlara yapmaları ve yapmamaları gereken eylemleri bildirmiştir. İnsanın tabiatı baştan itibaren belli bir yöne doğru yönlendirilseydi veya kişinin kaderi baştan verilseydi bu durumda Tanrı'nın insan türüyle peygamberler aracılığıyla iletişim kurup onlara emir ve yasakları bildirmesinin anlamı kalmazdı. Yemen Mektubu'nda da astrolojiye dair eleştirileri bulunmaktadır. İbn Meymun, Yemen'deki muhatabını astrolojiye ve gezegenlerin geçmiş ve gelecek kavuşumlarının insan ilişkileri üzerindeki etkisine inanmaya meyilli olduğunu gördüğünü belirterek uyarılmaktadır. Bu tür düşüncelerden uzak durması gerektiğini tavsiye eden İbn Meymun, dindar olsun veya olmasın gerçek âlimlerin, bu ilmin hakikatine inanmayı reddettiklerine dikkat çekmektedir. Astrolojinin tahminlerinin, gerçek kanıtlarla çürütüldüğünü belirten İbn Meymun, Musa liderlik yapmaya başladığında, astrologların İsrailoğullarının asla esaretten kurtulamayacağını ve bağımsızlıklarını kazanamayacağını tahmin ettiklerine atıf yapmaktadır. Fakat Musa bu tahminin aksine İsrailoğullarını kurtarmıştır. Aynı astrologların Mısır için sağlıklı bir iklim, bolluk ve refah çağını öngördüklerini bir zamanda Tanrı, Mısır'ı belalarla vurmuştur. Benzer şekilde, âlimler, astrologlar ve kâhinlerin, Nebukadnetsar'ın yönetiminin, kalıcı bir refah çağının başlangıcını işaret ettiği konusunda hemfikir olduklarına dikkat çeken İbn Meymun, ancak onun hanedanının yok edildiğine işaret etmektedir. Nitekim İşaya, bu konuda Babilliler ile şöyle alay etmiştir: “Aldığın öğütlerin çokluğu seni tüketti. Yıldız falcıların, yıldızbilimcilerin, Ay başlarında ne olacağını bildirenlerin, şimdi kalksınlar da başına geleceklerden seni kurtarsınlar (47:13).” İbn Meymun, daha sonra konuyu Yahudi âlimlere getirmektedir. Yahudi âlimler arasında da astrolojik hesaplamalar ile Mesih'in gelişine dair tahminlerde bulunanların yanıldığını vurgulayan İbn Meymun, Tanrı'nın Mesih'in geleceğini ve diğer milletlerin Yahudilerle ilgili olumsuz düşüncelerinin boş çıkacağını belirtmektedir. Ona göre her Yahudi, büyük veya küçük yıldızların kavuşumlarını hiç dikkate almadan Mesih'i beklemelidir. Zira Mesih'in gelişinin hiçbir şekilde yıldızların etkisine bağlı değildir.²⁸ İbn Meymun, burada da hem özgür irade açısından hem de gök cisimlerine kudret atfetme açısından astrolojik hesaplamalarla Mesih beklemenin tehlikesine işaret etmektedir.

Buraya kadar incelediğimiz eserleri üzerinden kabaca bir tasnife gidilecek olursa İbn Meymun'un eserlerine serpiştirilmiş vaziyette astrolojiden bahsettiği hususlarda bağlam genellikle putperestlik

²⁷ İbn Meymun, Mişne Tora, Hilhot Teşuva, 5:4.

²⁸ Yasin Meral, “İbn Meymun'un Yemen Mektubu”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2013, c.54, sy. 2, s. 32-36.

endişesi ve özgür irade olarak karşımıza çıkmaktadır. Putperestlik bağlamının da bir alt bileşeni olarak da sihir karşımıza çıkmaktadır. Sihirin özellikle “astrolojik sihir (astrological magic)” alanına vurgu yapılması dikkat çekmektedir. Neticede İbn Meymun’un, sihir ve astroloji arasında organik bir bağ olduğuna işaret ettiği görülmektedir.

FELSEFİ AÇIDAN ASTROLOJİNİN REDDİ

Fransa’nın Montpellier bölgesi hahamları İbn Meymun’a yazdıkları mektupta, İbn Meymun’a astrolojiyle ilgili pek çok soru yönelmişlerdir. İbn Meymun, bu sorulara cevap sadedinde kısa hacimli cevabî bir mektup kaleme almıştır.²⁹ İbn Meymun’un mektupta astrolojiye dair verdiği cevaplar, yukarıda incelenen görüşlerinden biri bağlam diğeri de şekli açıdan farklılık arz etmektedir. Bağlam açısından İbn Meymun’un mektubunda astrolojinin bu kez felsefi açıdan reddedildiği dikkat çekmektedir. Şekli açıdan ise diğer eserlerde serpiştirilmiş vaziyette yer alan irili ufaklı kırıntı bilgilerin aksine astroloji mektubu müstakil olarak astroloji konusunu bir bütün olarak tartışmaktadır. Öncelikle şunu belirtmemiz gerekir ki İbn Meymun’un diğer eserlerindeki astrolojiye dair görüşleriyle bu mektuptaki görüşleri arasında duruş farkı bulunmamaktadır.

Fransa’nın Montpellier bölgesi hahamları İbn Meymun’a yazdıkları mektupta, astrolojiyle ilgili Yahudi dini literatüründe farklı bilgiler yer aldığını, gök cisimlerinin her türlü insan eylemine tesir ettiğine inananlar olduğunu, diğer taraftan gök cisimlerinin hareketleri üzerinden öngörülerde bulunarak muhtemel felaketlerin önleneyeğini iddia edenlerden bahsetmektedirler. Gök cisimlerinin kesin olarak belirleyici olması ve kehanetlerin engellenememesine dair kanaatlere inanmakta zorluk çektiklerini belirten hahamlar, buna inanan insanların Tevrat’tan ve ibadetlerden vazgeçeceğini zira bu durumda bunların fayda vermeyeceğini dile getirmektedirler. Astrologların belli bir zaman diliminde takımyıldızlarının dizilişi üzerinden her şeyi bilip bilemeyecekleri veya astrologlara danışarak muhtemel felaketlerden korunup korunmayacağını merak ettiklerini ifade eden hahamlar, insanların ölüm şekillerine dair bir çare olup olmadığını da sormaktadırlar. Buna göre bazı insanlar bir hastalıktan, bazıları hırsızlar sebebiyle ölüyor, bazıları hapsediliyor, bazıları da kalıcı sakatlıklara maruz kalıyor, bazısının sağlığı bozuluyor. Astrologların bu tür muhtemel belaları önceden gök cisimlerinin dizilişleri üzerinden öngörüp önlem alma imkânı olup olmadığını sormaktadırlar. Hahamlar bunlara ilaveten bir ilginç soru daha sormaktadırlar. Buna göre astrologlar kişinin doğumu esnasında gök cisimlerinin dizilişi üzerinden kişinin talihsiz olduğu belli olduysa felaketlerden kurtulması için o kişiye doğduğu yeri terk etmesini tavsiye etmektedirler. Hahamlar da İbn Meymun’a doğduğu yer olan Kurtuba’dan ayrılıp Mısır’a gelmesinden sonra işlerinin yolunda gidip gitmediğini ve böyle bir tesiri görüp görmediklerini

²⁹ Kafih, bu mektubun İbn Meymun’a ait olmadığını etse de Şilat, İbn Meymun tarafından yazıldığı konusunda şüphe olmadığını düşünmektedir. Bkz. Yitshak Şilat, *İggerot ha-Rambam*, Hotsaat Şilat, Kudüs 1995, c. 2, s. 474-477. Davidson da içerikle ilgili analizlerinden hareketle “muhtemelen yanlışlıkla nispet edilen” bir mektup olduğu başlığını atsa da içerikte İbn Meymun’a ait olduğuna dair verilerin daha güçlü olduğunu göstermektedir. Nitekim Güney Fransa’dan İbn Meymun’a gönderilen mektup müstakil olarak İbrance metniyle günümüze ulaşmıştır. İbn Meymun da astrolojiye dair farklı sorular içeren bu mektuba cevap vermektedir. Bir diğer ifadeyle İbn Meymun’un astroloji mektubu Fransa’dan gelen sorulara uyumlu bir şekilde düzenlenmiştir. Davidson, mektubun İbn Meymun’a aidiyetini şüpheye düşürecek birkaç hususa işaret etmektedir. Bunlar arasında bazı filozofların dünyanın yoktan var edildiğine inandıklarını söylemesidir ki filozoflardan bunu söyleyen bulunmamaktadır. Bazı filozoflar sadece bir şeyin yoktan var edilebilmesinin imkânına işaret etmektedirler (İbn Meymun, *Delâletü’l-Hâirîn*, 2:13). Bir diğer husus da İbn Meymun’un, dünyanın ezeliyeti veya muhdes oluşuna dair bin kitap yazıldığını ifade etmesidir ki bu sayıda kitap yoktur. Yine gök cisimlerinin nefis ve ilim sahibi olduklarını ikrar etmekle birlikte *vahibu’s-suver* olarak başat rolü faal akla veren ve bu konuda İbn Sina’yı takip eden (İbn Meymun, *Delâletü’l-Hâirîn*, 2:4-5) İbn Meymun’un bu mektupta buna hiç değinmemesi şüphe uyandırmaktadır. İbn Meymun’un astronomi alanında Yunan, Pers ve Hint bilgelerinin eserler kaleme aldığına dair sözleri de Davidson tarafından şüpheyle karşılanmıştır. Zira ona göre İbn Meymun, Hint astronomisiyle hiç ilgilenmemiştir. Bkz. Herbert A. Davidson, *Moses Maimonides: The Man and His Works*, Oxford University Press, Oxford 2005, s. 494-497. Görüldüğü üzere Davidson’un iddiaları kesin bir delile dayanmamaktadır. Ayrıca İbn Meymun, Hint astronomisi okuduğunu söylememekte, Hintliler de bu konuda yazılar yazmışlardı şeklinde bir atıfta bulunmaktadır. Mektubun aceleyle yazıldığı dikkate alındığında, metnin çok güçlü olmaması veya İbn Meymun’un diğer eserlerde yazdığı bazı hususları es geçmesi anlaşılabilir bir durumdur.

sormaktadırlar. Ayrıca doğduğu yerden ne kadar uzaklaşmak gerektiğini de merak eden hahamlar, İbn Meymun'a ne kadar uzaklıkta mesafeye gidilince belaların savuşturulacağını öğrenmek istediklerini belirtmektedirler.³⁰

İbn Meymun'a mektup gönderen Fransalı hahamlar, beldelerin yaşayan bir Müslüman âlimin (*filosof yişmaeli ehad aşer haya ba-artsenu*) astrologların her şeyi bilemeyeceklerini söylediğini aktarmaktadırlar. Bu iddiaya göre gök cisimleri arasında en üstteki küre yaratılmışlar üzerinde etkin olan küredir ve yıldızların etkisinden daha büyük etkiye sahiptir. Bu sebeple de yıldızların etkisini kırabilir veya değiştirebilir. Bunun sonucu olarak da yıldızlar ve diğer gök cisimleri üzerinden kesin bir takdirde bulunmak mümkün değildir. Buradan hareketle astrologların gök cisimlerinin hareketleri üzerinden doğru değerlendirmelerde bulunmaları imkân dâhilinde değildir. Hahamlar, İbn Meymun'dan bu Müslüman âlimin görüşlerinin doğru olup olmadığını sormaktadırlar. Bazı astrologların, herhangi bir insanın sorduğu sorular üzerinden o insanın doğumu ilgili değerlendirmelerde bulunabildiklerinin iddia edildiğinden bahseden hahamlar, kişinin zihin yapısına da yıldızların tesir ettiğini ve bunun da kişinin düşüncelerini belirlediğini söylediklerini aktarmaktadırlar. Hahamlar bu bilginin doğru olup olmadığını da merak etmektedirler. Bir diğer soruları da spermin ana rahmine düştüğü vakitte ayın ve gök cisimlerin dizilişlerinin etkili olup olmadığına dairdir. Bununla ilgili olarak da gök cisimlerinin spermin ana rahmine düştüğü andaki dizilişlerinin kişinin talihine etki etmesi gibi bir ihtimal varsa bunun önceden bilinmesi vesilesiyle birçok işin o bereketli ve talihli zaman dilimlerinde yapılması gerektiğine işaret ederek bunun makul olup olmadığı sorulmaktadır.³¹ İbn Meymun'a gönderilen mektupta sorular farklı olsa da hepsinin dönüp dolaştığı konu, astrolojinin hükmüne dairdir. Bu sebeple İbn Meymun, her bir soruya tek tek cevap vermemekte ve astrolojiyle ilgili genel değerlendirmeler yapmaktadır.³²

İbn Meymun, mektuptaki sorulara cevaben astroloji konusunda çok kitap okuduğunu hatta Arapçaya tercüme edilen kitaplardan bu konuda okumadığı kitap kalmadığını belirtmektedir. O, astrolojiyi kişinin yıldızlar aracılığıyla dünyada, bir ülkede ya da krallıkta gelecekte ne olacağını veya bir kişinin hayatı boyunca başına ne geleceğini bilmesi şeklinde tanımlamaktadır. Buna inananların kişinin "Doğduğu andaki burcu, kişiyi yönlendirecek ve şöyle şöyle olacak, onun başına bunlar gelecek, şunlar gelmeyecek" şeklinde tahminlerde bulduklarından bahseden İbn Meymun'a göre, bütün bunlar ilmî sözler olmayıp, aptallıktan başka bir şey değildir. Filozofların ve bilgelerin astrolojiye asla ilim dalı olarak bakmadıklarına işaret eden müellif, sadece Kasdeanlar, Keldaniler, Kenanlılar ve Mısırlıların astrolojiye ilim muamelesi yaptıklarını dile getirmektedir. Yunan düşünürlerin bu dört milletle dalga geçip onları aşağıladıklarını nakleden İbn Meymun, astrolojiyi çürütecek pek çok sağlam delil olduğuna dikkat çekmektedir.³³

İbn Meymun, astronomi ile astroloji arasındaki önemli farka dikkat çekmektedir. Buna göre astronomi, gerçek anlamda bir ilim dalıdır. Feleklerin şekilleri, sayıları, ölçülerini, gidiş istikametleri,

³⁰ İbranice metin ve İngilizce çeviri için bkz. Shlomo Sela, "Queries on Astrology Sent from Southern France to Maimonides", *Aleph*, 2004, sy. 4, s. 96-111; Alexander Marx, "The Correspondence between the Rabbis of Southern France and Maimonides about Astrology", *Hebrew Union College Annual*, 1926, sy.3, s. 343-346.

³¹ Sela, "Queries on Astrology Sent from Southern France to Maimonides", s. 111-125; Alexander Marx, "The Correspondence between the Rabbis of Southern France and Maimonides about Astrology", s. 346-349.

³² Musa ibn Meymun, "İggeret el Hahmey Montpeşir al Gzirat ha-Kohavim", *İggeret ha-Rambam*, ed. Yitshak Şilat, Hotsaat Şilat, Maale Adumim 1995, c. 2, s. 478-490.

³³ İbn Meymun, "İggeret el Hahmey Montpeşir al Gzirat ha-Kohavim", s. 480-481; Marx, "The Correspondence between the Rabbis of Southern France and Maimonides about Astrology", s. 351.

her birinin dönüş zamanları, kuzeye veya güneye meyletmeleri, doğuya ya da batıya dönüşleri, her bir yıldızın yörüngesi ve gidiş yönü, güneş ve ay tutulmalarının başlangıcı, nerede hangi vakitte tutulma olacağı, ayın ne sebeple yay şeklini alacağı, ardından büyüyerek dolunay olacağı, sonra da yavaş yavaş küçüleceği gibi bütün detaylar astronomi sayesinde öğrenilir. Yine bu ilim sayesinde ayın ne zaman görüleceği, ne zaman görülmeyeceği, bir günün uzun olup diğerinin neden kısa olduğu, iki yıldızın neden tek olarak çıktıkları fakat birlikte batmadıkları, belirli bir yerde neden bir günün on üç, başka bir yerde on beş, bir başka yerde on altı saat, bir başka yerde de yirmi saat olduğu gibi hususlar öğrenilmektedir. Benzer şekilde bir yerde gün ve gecenin eşit olması, bir başka yerde bir gün bir, iki veya üç ay gibi, hatta altı ay gece altı ay gündüz olması da bu ilim dalı vesilesiyle bilinmektedir. Astronomiyi muhteşem bir ilim dalı olarak niteleyen müellif, bu bilgilerin hepsinin hakikat olduğunu vurgulamaktadır. İbn Meymun'a göre aptal astrologların iddialarının hiçbir temeli yoktur.³⁴

İbn Meymun, feleğin konumuyla ilgili dünyanın farklı milletlerindeki bilge insanların görüşlerini üç ana başlıkta toplamıştır. İbn Meymun'un ifadeleri şu şekildedir:

“Antik dönemden günümüze kadar dünya bilgeleri bu üç gruptan oluşmaktadır. 1-Felek yaratılmamıştır, baştan beri vardı ve ebedi olarak da devam edecektir diyenler. 2-Tanrı, feleği yanında ebedi olarak bulunan bir maddeden yaratmıştır diyenler. 3-Bütün peygamberlerin dediği gibi Tanrı'yla birlikte baştan beri bir şey olmadığını, Tanrı'nın tek başına kıdem sahibi olduğunu, iradesiyle bu âlemi yoktan var ettiğini söyleyenler. Bu üç grubun üçü de şu noktalarda hemfikirdirler: Ay altı âlemde varlık sahasına çıkan her şey, her canlı, her ağaç, her çeşit bitki, her çeşit mineralin hepsi Tanrı tarafından feleklerden ve yıldızlardan gelen bir güçle ortaya çıkmaktadır. Onlara göre Tanrı'nın gücü önce feleklere ve yıldızlara akıyor, felekler ve yıldızlardan da dünyaya akıp yayılıyor ve olan her şey bu şekilde meydana geliyor. Nasıl ki biz mucize ve şaşılacak işleri Tanrı'nın, melekleri aracılığıyla yaptığını söylüyoruz, bu filozoflar da bu dünyanın tabii akışı içerisinde meydana gelen şeylerin daima felekler ve yıldızlar aracılığıyla oluştuğunu söylemektedirler. Onlar, feleklerin ve yıldızların nefis ve ilim sahibi olduklarını söylemektedirler.”³⁵

Bu üç filozof grubu, her şeyin felekler ve yıldızlar aracılığıyla meydana geldiğini düşünmektedirler. Onlara göre insanoğlunun her bir ferdinin başına gelen her şey, göksel cisimlerden kaynaklanan bir sebebe bağlı olarak değil, tesadüf eseridir. Bilgeler, kişinin doğduğu burcun ya da tabiatının bunda etkisi olmadığını düşünmektedirler. Onların nezdinde bir insanın bir aslan, bir farenin kedi, bir sineğin de bir örümcek tarafından parçalanması arasında bir fark bulunmamaktadır, hepsi tesadüftür. Fakat âlemde canlılık emaresi taşımayan bütün şeylerin ve bütün türlerin -kaynağı Tanrı olmak üzere- feleklerin gücünden geldiğine inanmaktadırlar. İbn Meymun, Yahudi şeriatının bu görüşü kabul etmediğini belirterek tesadüfü reddetmektedir. İnsanoğlunun bütün eylemleri özgür iradesiyle yaptığını dikkat çeken müellif, onu belirli bir istikamete zorlayan bir şey olmadığını savunmaktadır.³⁶

İbn Meymun, filozoflar, astrologlar ve Yahudi şeriatının görüşünü karşılaştırmak üzere bir örnek vermektedir. Buna göre Reuven, fakir bir deri tabakçısıdır ve oğulları da daha Reuven hayattayken ölmüşlerdir. Diğer taraftan Şimon güzel kokular satan bir adamdır ve zengindir. Oğulları da yanı başındadır. Filozofların bu duruma tesadüf dediklerine işaret eden İbn Meymun, onlara göre Reuven'in güzel koku satan birisi olup zenginleşebilmesi ve oğulları olması; Şimon'un da fakirleşip tabakçılık

³⁴ İbn Meymun, “İggeret el Hahmey Montpeşlir al Gzirat ha-Kohavim”, s. 482; Marx, “The Correspondence between the Rabbis of Southern France and Maimonides about Astrology”, s. 351-352.

³⁵ İbn Meymun, “İggeret el Hahmey Montpeşlir al Gzirat ha-Kohavim”, s. 484; Marx, “The Correspondence between the Rabbis of Southern France and Maimonides about Astrology”, s. 353.

³⁶ İbn Meymun, “İggeret el Hahmey Montpeşlir al Gzirat ha-Kohavim”, s. 485; Marx, “The Correspondence between the Rabbis of Southern France and Maimonides about Astrology”, s. 354.

yapması ve çocuklarını kaybetmesi ihtimal dâhilindedir. Filozoflara göre dünyada insanın bu veya şu şekilde olmasına sebep olan yıldızın gücü bulunmamaktadır. İkinci görüş, astrologların görüşüdür. Onlara göre, Reuven'in çocukları olmayan fakir bir deri tabakçısı olmaktan başka şansı yoktur. Zira doğumu sırasında feleğin gücüyle kaderi bu şekilde belirlenmiştir. Aynı şekilde Şimon'un da güzel kokular satan, çocuklu zengin bir adam olmaktan başka şansı yoktur. Zira doğumu sırasında o da feleğin gücüyle bu şekilde kaderi belirlenmiştir. İbn Meymun, bu görüşü saçmalık olarak tanımlamaktadır.³⁷

İki görüşün de yanlış olduğunu ifade eden müellif, Yahudi şeriatının görüşüne göre Reuven'in fakir bir tabakçı, Şimon'un da zengin bir güzel koku satıcısı olmasında onları itip çeken başka bir etken konusu değildir. Durumun değişmesi ve filozofların söylediği gibi tam tersi olması ihtimal dâhilindedir. Fakat bu durum filozofun iddia ettiği gibi tesadüfi olamaz, bilakis Tanrı'nın iradesiyle olabilir. Tanrı'nın eylemlerindeki hikmeti tam olarak kavrayamayacağımıza dikkat çeken İbn Meymun, Tanrı'nın neden bunun böyle olmasını şunun şöyle olmasını takdir ettiğini kestiremeyeceğimizi ifade etmektedir. Ona göre Şimon günah işlerse kırbaçlanır, fakirleşir ve çocukları ölür. Eğer Reuven tövbe eder ve doğru yol üzere yaşarsa zenginleşir ve soyundan gelenleri görece kadar uzun yaşar.³⁸ Yahudi şeriatının görüşünün bu şekilde olduğunu belirten İbn Meymun, bu şekilde yaşadıkları halde işleri ters giden insanların varlığının bunun aksini ispat için yeterli delil olamayacağını belirtmektedir. İbn Meymun, neticede Tanrı'nın bu dünyada ve gelecek dünyada insanlar üzerindeki hükümlerinin nasıl olduğunu tam manasıyla kavramanın mümkün olmadığını altını çizmektedir. İbn Meymun, Talmud'da ve midraşlarda kişinin doğumu sırasında yıldızların ona etki edeceğini gösteren bazı sözlere de değinmektedir.³⁹ Bu durumun Yahudilerin kafasını karıştırmaması gerektirdiğini dile getiren müellife göre aşikâr olan hakikati bırakıp çürük şeylere sarılmak doğru değildir. Zira literal olarak Yahudi şeriatının mantığına ters olan şeyler literal anlamının dışında yorumlanmalıdır. Talmud'da yıldızların insan eylemleri üzerindeki etkisini savunan ifadeler de bu şekilde yaklaşılmalıdır.⁴⁰

Harvey, makalesinde İbn Meymun'un Astrolojiye dair mektubunun İbn Sina'nın astroloji risalesi taslak alınarak hazırlandığını iddia etmektedir. İbn Sina, *Risâle fi İbtâli Ahkâmi'n-Nücûm* adlı eserinde önce epistemolojik bir giriş yaparak bilginin kaynaklarına değinmektedir. Ardından da astrolojiye dair kitaplar hakkında yorum yapmaktadır. Devamında düzmece olan ve ilim dalı olarak sayılmayacak hususlardan bahsetmektedir. İbn Sina, daha sonra peygamberlerin ve velilerin doğru bilgiyi vehbî olarak alabileceklerine değinmektedir. Ptolemy'in astroloji üzerine yazdığı kitapları değerlendiren İbn Sina, ardından da astronominin gerçek bir ilim dalı olduğuna işaret etmektedir. Sonunda da Allah'ın felekler aracılığıyla insanları etkilediğine dikkat çekmekte ve bütün tesirlerin arkasındaki tek gücün Allah olduğunu belirtmektedir.⁴¹ İbn Meymun da mektubuna bilginin kaynaklarını listeleterek başlamaktadır. Birebir aynı sıra ile devam etmese de İbn Meymun da peygamberlerin ve velilerin doğru bilgiye mazhar olduklarını belirterek astrolojiye dair kitaplar hakkında yorum ve değerlendirmede bulunmaktadır. Astrolojinin bir bilim dalı olamayacağını hatta zararlı bir uğraş olduğuna dikkat çeken müellif, astronominin gerçek bir ilim dalı olduğunu belirtmektedir. İbn Meymun, daha sonra Tanrı'nın dünyada

³⁷ İbn Meymun, "İggeret el Hahmey Montpeşlir al Gzirat ha-Kohavim", s. 486-487; Marx, "The Correspondence between the Rabbis of Southern France and Maimonides about Astrology", s. 355.

³⁸ Babil Talmudu, Moed Katan, 28a.

³⁹ Babil Talmudu, Şabat, 156a; Moed Katan, 28a.

⁴⁰ İbn Meymun, "İggeret el Hahmey Montpeşlir al Gzirat ha-Kohavim", s. 487-488; Marx, "The Correspondence between the Rabbis of Southern France and Maimonides about Astrology", s. 355-356.

⁴¹ İbn Sina, "Risale fi İbtâli Ahkâmi'n-Nücûm", *Resâilü İbn Sina*, tahk. Hilmi Ziya Ülken, Horoz Basımevi, İstanbul 1953, c. 2, s. 49-67. Ayrıca bkz. Ahmet Acı, *Farabi ve İbn Sina'nın Astroloji Reddiyeleri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir Osmangazi Üniversitesi SBE., Eskişehir 2017.

olup bitenleri felekler aracılığıyla etkilediğini aktarmakta ve bu tesirin arkasındaki gücün Tanrı olduğunu vurgulamaktadır. Bütün bu benzerliklerden hareketle Harvey, İbn Meymun'un mektubunu yazarken İbn Sina'nın risalesini taslak olarak kullandığını iddia etmektedir.⁴²

Freudenthal, İbn Meymun'un astrolojiye dair görüşünü toplumsal ve dinî tehdit algısından kaynaklı olarak yorumlamaktadır. Ona göre İbn Meymun, astrolojinin bir disiplin olarak gök cisimlerinin hareketlerinden yola çıkarak sonuçlara ulaşması noktasında çok da mesafeli değildir. Zira astronomi de felsefe de aslında aynı yerden beslenmektedir. Bu açıdan bakıldığında ona göre İbn Meymun, astrolojinin putperestliğe kapı aralama ve determinizme yol açarak özgür iradeyi rafa kaldırma tehlikesinden ötürü karşı çıkmaktadır. Bunda da İbn Meymun'un Mısır Yahudi cemaatinin dinî önderi olması ve Avrupa, Orta Doğu, Yemen, Kuzey Afrika gibi çok farklı coğrafyalardan kendisine fikir danışılan birisi olması yatmaktadır. Ona göre *Delaletü'l-Hairin*'de de astrolojiyi teorik olarak ele almamasının temel sebeplerinden biri budur. Ayrıca astroloji mektubunda ve diğer eserlerinde de astrolojinin yanlış temellere dayandığına dair birçok açık delil var demesine rağmen hiç birini sunmaması da dikkat çekicidir. Yine astroloji mektubunda konuyla ilgili Arapça yazılmış bütün eserleri okuduğunu ve en derinine kadar indiğini söylemesi de şaşırtıcıdır. Freudenthal, İbn Meymun'un kendisini ait hissettiği Meşşai geleneğin Aristo-Farabi-İbn Sina ekolünün bu konudaki görüşleriyle uyumlu bir biçimde esastan astrolojiyi reddettiğini öne sürmektedir. Astrolojiyi reddederken de Yahudileri putperestlikten uzaklaştırmak ve özgür iradeleriyle Tevrat'a ve Tanrı'ya ibadete sarılmalarını sağlamak gibi özel bir amacı da aklında tutmuştur.⁴³ Freudenthal'ın özgür irade ve Tanrı'ya sarılma noktasındaki görüşleriyle hemfikir olmakla birlikte aslında astrolojiye çok mesafeli olmadığı ve gerçek niyetini dinî lider pozisyonundan ötürü tam ifade edemediği şeklindeki imaları sağlıklı değildir. Bu çerçevede bir düşünürün "gerçek" düşüncelerinin açıkça yazdığı yazılar değil de yazmadan ima ettiği şeyler olduğunu söylemek zorlama bir yorumdur.

SONUÇ

Gerek astrolojiye dair sorularla ilgili verdiği cevabî mektuptan gerekse diğer eserlerinden bir bütün olarak inceleme yapıldığında İbn Meymun'un astrolojiye dair görüşlerinden şu sonuçlara ulaşmak mümkündür:

I. İbn Meymun'un astrolojiyle ilgili en büyük endişesi, astrolojinin putperestliğe dönüşme riskidir. Bu sebeple de astrolojiden uzak durulmalıdır. Yıldızların insan üzerinde etkilerinin kabul edilmesi neticede yıldızlara bir kudret vermeyi doğurmaktadır. Bu da Tanrı'nın konumunun sorgulanmasına kadar gidebilecek bir kapının aralanmasıdır. Diğer taraftan da insanoğlunun yıldızlar tarafından belirli bir yöne yönlendirilmesinin kabul edilmesi durumunda, yaptıklarından sorumlu tutulmaması gerekmektedir. Fakat Yahudi şeriatı, insanın yaptıklarından hesaba çekileceğini açıkça belirtmektedir. Bu inancın dayandığı temel esas, her bireyin özgür iradeyle eylemlerini seçtiğidir. İnsanın yıldızlar tarafından yönlendirildiği düşüncesi ise dinin en temel esasına aykırı bir durum oluşturmakta ve özgür iradenin yok sayılması anlamına gelmektedir. İbn Meymun da bu sebeple astrolojiye kredi vermemektedir.

⁴² Elon Harvey, "Avicenna's Influence on Maimonides' Epistle on Astrology", *Arabic Sciences and Philosophy*, 2019, sy. 29, s. 171-183.

⁴³ Gad Freudenthal, "Maimonides' Stance on Astrology in Context: Cosmology, Physics, Medicine, and Providence", *Moses Maimonides: Physician, Scientist, and Philosopher*, ed. Fred Rosner ve Samuel S. Kottke, Jason Aranson Publishing, Northvale 1993, s. 85-89.

II. İbn Meymun'un eserleri bir bütün olarak okunduğunda en önemli inancın tevhid olduğu görülmektedir. Bu sebeple İbn Meymun, Tanrı'nın varlığına ve birliğine halel getirebilecek bütün ihtimalleri bertaraf etmek için özel çaba sarf etmektedir. Astroloji de bunlardan biridir. İbn Meymun, bu noktada İbn Vahşiyye'ye atfedilen Nebatilerin ziraat kültürüyle ilgili kitaptaki putperest uygulamaları tek tek incelemiş ve her bir detayda bir mitsvanın izlerini bulmuştur. Ona göre birçok mitsvanın tesis edilmesinin gerekçesi, o konudaki bir putperestlik uygulamasını yok etmektir. Astroloji için de benzer bir durum söz konusudur. O, yıldızlarla uğraşmayı ve onlar vesilesiyle ilim tedarik etmeyi reddetmemekte bilakis astronomi için muhteşem bir ilim dalıdır demektedir. Astronomi ile astrolojinin tefrik edilmesi gerektiğini vurgulayarak, astrolojinin bir ilim dalı olarak kabul edilmesinin söz konusu olmadığını dile getirmektedir.

III. İbn Meymun sadece bir Yahudi din âlimi değil, aynı zamanda Mısır Yahudilerinin fiili lideridir. Diğer taraftan Fransa, İspanya, İtalya, Halep, Bağdat, Filistin, Yemen, Fas, Kudüs, Mısır gibi çok farklı coğrafyalardan kendisine mektup gönderilen, soru sorulan, fetva istenen bir din otoritesidir. Bu vesileyle de İbn Meymun, sözlerinin etkisinin farkında olup bazı hususlarda özel hassasiyet göstermektedir. İbn Meymun'un astrolojiyle ilgili görüşünde de bu hassasiyeti görmek mümkündür. Fakat bu hassasiyet, İbn Meymun'un genel görüşleriyle ilgili hassasiyet olup konunun zorlamasından kaynaklanan bir durum değildir.

KAYNAKÇA

- Acı, Ahmet, *Farabi ve İbn Sina'nın Astroloji Reddiyeleri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir Osmangazi Üniversitesi SBE, Eskişehir 2017.
- Altmann, Alexander, "Astrology", *Encyclopedia Judaica*, ed. Fred Skolnik, Thomson Gale, Detroit 2007, c. 2, ss. 616-620.
- Davidson, Herbert A., *Moses Maimonides: The Man and His Works*, Oxford University Press, Oxford 2005.
- Erdoğan, Ömer Faruk, *Felek'in Felsefesi*, Çizgi Kitabevi, Konya 2019.
- Freudenthal, Gad, "Maimonides' Stance on Astrology in Context: Cosmology, Physics, Medicine, and Providence", *Moses Maimonides: Physician, Scientist, and Philosopher*, ed. Fred Rosner ve Samuel S. Kottek, Jason Aranson Publishing, Northvale 1993, ss. 85-89.
- Gündüz, Şinasi, *İslam ve Sâbilik*, Hikav Yayınları, İstanbul 2018.
- Harvey, Elon, "Avicenna's Influence on Maimonides' Epistle on Astrology", *Arabic Sciences and Philosophy*, 2019, sy. 29, ss. 171-183.
- İbn Meymun, Musa, "İggeret el Hahmey Montpeşir al Gzirat ha-Kohavim", *İggeret ha-Rambam*, ed. Yitshak Şilat, Maale Adumim: Hotsaat Şilat, 1995, c. 2, ss. 478-490.
- İbn Sina, Ali, "Risale fi İbtâli Ahkâmî'n-Nucûm", *Resâilu İbn Sina*, thk. Hilmi Ziya Ülken, Horoz Basımevi, İstanbul 1953, c. 2, ss. 49-67.
- Kaya, Seyfettin, *Orta Çağ İslam Dünyasında Astronomi, Astroloji ve Gözlemevleri*, Selenge Yayınları, İstanbul 2021.
- Langermann, Tzvi, "Appendix: Gersonides on Astrology", *The Wars of the Lord (Milhamot Adonay)*, ed. Seymour Feldman, The Jewish Publication Society, Philadelphia 1987, c. 2, s. 505-520.
- Langermann, Tzvi, "Maimonides' Repudiation of Astrology", *Maimonidean Studies*, ed. Arthur Hyman, Yeshiva University Press, New York 1991, c. 2, ss. 123-158.
- Leicht, Reimund, "Planets in Ancient Hebrew Literature", *Giving a Diamond*, ed. Wout Van Bekkum - Naoya Katsumata, Brill, Leiden 2011, ss. 15-38.
- Marx, Alexander, "The Correspondence between the Rabbis of Southern France and Maimonides about Astrology", *Hebrew Union College Annual*, 1926, sy. 3, ss. 311-358.
- Meral, Yasin, "İbn Meymun'un Yemen Mektubu", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2013, c. 54, sy. 2, ss. 1-48.
- Schwartz, Dov, *Studies on Astral Magic in Medieval Jewish Thought*, Brill, Leiden 2005.
- Sela, Shlomo, "Queries on Astrology Sent from Southern France to Maimonides", *Aleph*, 2004, sy. 4, ss. 89-190.
- Sela, Shlomo, "Astrology in Medieval Jewish Thought (Twelfth-Fourteenth Centuries)", *Science in Medieval Jewish Cultures*, ed. Gad Freudenthal, Cambridge University Press, Cambridge 2011, ss. 292-300.